

DOI 10.31909/26168774.2020-(50)-12
УДК 930:364-32-058.12(477.74)Р"18/19"

**CHARITABLE ACTIVITY OF BESSARABIAN NOBLES
DURING MILITARY CONFLICTS MID-XIX - EARLY XX CENTURY:
HISTORIOGRAPHY OF THE ISSUE**

**БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БЕССАРАБСЬКИХ ДВОРЯН
ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ СЕРЕДИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.:
ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ**

Наталія Морошан

кандидат історичних наук, доцент

E-mail: nnavolkanova@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9965-1388

Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Україна

Natalia Moroshan

PhD of Historical Science, Associate Professor

E-mail: nnavolkanova@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9965-1388

Izmail State University of Humanities, Ukraine

ABSTRACT

The study of the history of the formation of charity in society is one of the current areas of the humanities. At the present stage, this phenomenon acquires special significance in the plane of Ukrainian realities. For our state, which is at war, the priority remains the issues of material and financial support of the army, assistance to wounded servicemen, support of the affected population.

The purpose of the article is to determine the number and analysis of scientific papers on the main areas of charitable activities of the Bessarabian nobles during the military conflicts of the mid-nineteenth – early twentieth century.

Most scholars of the mid-nineteenth – early twentieth century. in their works they focused on the simple recording of hostilities, the characteristics of the state of the army, the forms of charitable activity during the wars, the analysis of the activities of the International Red Cross and Red Crescent Movement. The question of the contribution of the nobles of Bessarabia to the army was not a separate area of study and was considered in passing. In the dimension of Soviet ideology, consideration of this topic was not the subject of a special study, and only in a number of works there were some fragments of the analysis of aristocratic charity. Today, the phenomena and processes of the charitable movement, which were previously covered in passing, are rethought. In modern historiography there is a sufficient number of works on the charity of the nobility, but financial and material assistance from the representatives of the South Ukrainian nobility during the military conflicts of this period have not been comprehensively studied.

Key words: *nobility, Bessarabia, charity, the Eastern War, the Russo-Turkish War of 1877-1878, the Russo-Japanese War.*

Актуальність теми. Вивчення благодійної діяльності дворян середини ХІХ – початку ХХ ст. є одним з важливих завдань сучасної історіографії. Особливу актуальність тематика набуває при аналізі переломних епох, якими виступали періоди війн. Саме в такий час, коли змінюються соціально-економічні та моральні орієнтири, населенню

Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Історичні науки. Випуск 50.

доводиться шукати своє місце в нових реаліях. Сьогодні, без всебічного аналізу внеску дворянського стану в справу допомоги армії та постраждалим, неможливо повноцінно уявити тогочасне соціально-економічне, політичне і культурне життя держави. В практичному плані дослідження доброчинності представників нобілітету є важливим досвідом благодійної діяльності для сучасної української еліти.

Аналіз досліджень останніх років свідчить, що різні аспекти діяльності представників дворянських родів Бессарабії періоду XIX – XX ст. знайшли достатнє висвітлення у науковій літературі. Зокрема, вітчизняні історики в своїх роботах аналізують правові засади оформлення дворянства Бессарабії, особливості його нобілітації та внутрішньої стратифікації (Циганенко, 2010), доброчинну, підприємницьку і торгово-фінансову діяльність (Гончарова, 2012; Башли, 2015). Однак, слід відзначити, що є певне коло питань, які сьогодні залишилися поза увагою науковців та потребують детального вивчення.

Метою даної статті є визначення кількості та аналіз наукових праць, присвячених основним напрямкам благодійної діяльності бессарабських дворян під час військових конфліктів середини XIX – початку XX ст.

Виклад основного матеріалу. Дослідження доброчинної діяльності дворянства під час військових конфліктів до 1914 р. не було предметом спеціальних наукових розвідок. У другій половині XIX ст. домінантним стає жанр статистичного нарису, для якого характерним є наведення даних статистики, мінімум узагальнень і висновків. Роботи, в яких було зібрано значний фактичний матеріал, мали здебільшого прикладний характер.

Після другої половини XIX ст. вченими робилися спроби узагальнити і систематизувати матеріал, присвячений благодійній діяльності. У зв'язку з поширенням доброчинної діяльності починається осмислення цього явища. В роботах зазначеного часу охарактеризовано загальні риси благодійності та її основні напрями, зокрема розвиток приватного піклування. Праці дослідників дають підставу для висновку про важливість благодійної допомоги як основного фактору соціальної підтримки в державі. Це роботи А.А. Ісаєва (Ісаєв, 1895), А.Н. Кудрявцева (Кудрявцев, 1883), В.Н. Сперанського (Сперанский, 1879).

Наприкінці XIX ст. увага істориків зосереджена на аналізі діяльності Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Детальний опис історії створення та функціонування Російського товариства піклування про хворих і поранених воїнів міститься в роботі Н.І. Алмазової. Так, авторка зазначає, що «... членський внесок незначний, але особиста праця членів товариства, їх братська любов до постраждалих становить вагомий внесок, з яким не можуть зрівнятися ніякі скарби» (Алмазова, 1892 : 19). У книзі В.Д. Орлова знаходимо інформацію про виникнення Російського Товариства Червоного Хреста, його завдання та діяльність у воєнний і мирний час (Орлов, 1904). На думку автора праці, в основі діяльності організації лежить християнське милосердя.

Лише на початку XX ст. з'являються роботи, які претендують на глибоке осмислення явища з акцентом на теорію питання. У цьому аспекті необхідно відзначити фундаментальну роботу «Благодійність в Росії», на сторінках якої спеціалісти-практики зосередили увагу на ознаках благодійних товариств і закладів, часі їх заснування, відомчій належності, фінансовому стані та основних напрямках діяльності. Особливістю видання є значна кількість різноманітних таблиць, які відображають розміри доброчинних внесків (Благотворительность в России, 1901).

Слід відзначити роботу В.І. Ілінського «Благодійність в Росії (історія й сучасне становище)», яка викликає інтерес у розрізі аналітичного огляду історичного процесу становлення і формування системи благодійності на території Російської імперії та за її межами (Ильинский, 1908).

Вивчення благодійної діяльності нобілітету Бессарабії розпочалося на початку XX ст. Так, у 1912 р. з'явилася робота О.М. Крупенського «Короткий нарис про бессарабське

дворянство (1812-1912)» (Крупенский, 1912), в якій автор докладно розповів про формування аристократичної верстви в регіоні, її інкорпорацію до складу російського привілейованого стану. Для нас цікавою є оцінка діяльності дворянських корпоративних органів краю та їх предводителів.

Радянська історична наука не жалувала будь-які прояви інтересу до історії дворянства, відтак благодійна діяльність нобілітету не була предметом спеціальних досліджень. Лише в низці робіт зустрічалися поодинокі згадки, що відносилися до означеної проблеми. Під час Всеросійського з'їзду комісарів соціального забезпечення (відбувся влітку 1918 р.) було схвалено Декрет про націоналізацію майна благодійних товариств і установ. Саме з цього часу допомога нужденним, боротьба з жебрацтвом і безробіттям стали виключно державною прерогативою.

Благодійна діяльність російських підприємців у роботах радянського періоду зображувалася однобічно й пояснювалася, в одному випадку, корисливим прагненням до нагород і звань, або турботою про душу – в іншому. Така точка зору довгий час панувала в історіографії. Влада сприймала громадську благодійність лише як атрибут буржуазного суспільства. Ідеологічні настанови призвели до практично повного припинення досліджень у цьому напрямку. Яскравим прикладом виступає збірник 1929 р. «Жебрацтво і безпритульність», в якому редактор Є. Краснушкін, виправдовуючи внутрішню політику радянської держави, агресивно засуджував приватну та громадську благодійність в Російській імперії. Факт прийняття допомоги в роботі автором трактувався як «принизливий» для тих, хто нею скористався (Краснушкін, 1929 : 125).

На відміну від радянських істориків, дворянство імперії перебувало в полі уваги закордонних авторів цього часу. Румунський дослідник Михайл Ралея в 1946 р. видав книгу «Пояснення людини», в якій відстоював ідею, що шляхетність – це не те саме, що аристократія, а навпаки, аристократія і є шляхетність, яка дорівнює благодійності. Автор зазначав, що бідні також можуть бути шляхетними, але лише у тій мірі, в якій вони вважають свою бідність занадто сильною. Автор стверджував, що: «...благодійність – це не жертва, не твердження «я віддаю своє життя за Вас», – це героїзм і союзник аристократії» (Ralea, 1966: 87). Проте в дослідженні М. Ралея називав протилежними такі поняття, як аристократія і дворянство. Останнє він оцінював (з позицій марксизму) як соціальний клас занадто чисельних прагматистів, артистів і мрійників.

Представник молдовської історіографії Г. Безвіконний розглядав історію бессарабських дворянських родів Крупенських й Манук-беїв. Окремими дослідженнями виступає низка праць Г. Безвіконного, в яких історик наголошував на важливому внеску бессарабського боярства в історію регіону (Bezviconi, 1935; Bezviconi, 1938).

Німецькі вчені неоднозначно оцінювали позиції дворянства в російському суспільстві. Зокрема Ф. Дістельмайер, звертав увагу на наявність певних стереотипів в оцінці російського дворянства XIX ст. (Diestelmeier, 1978). Загалом слід відзначити, що західна історіографія історії дворянства приділяла регіональним аспектам даної проблеми незначну увагу.

В радянському просторі добродійність визнавалася соціальним явищем класового, перш за все, буржуазного суспільства, і в системі тоталітаризму благодійності не знайшлося місця в суспільному житті. Винятком стала низка робіт з історії Російського Товариства Червоного Хреста, діяльність якого висвітлювалася схематично та невиразно, з акцентами не на аналіз діяльності, а на критику. Це збірки: «100 років Червоного Хреста в нашій країні» (100 лет Красного Креста..., 1967), «Матеріали наукової конференції, присвяченої 100-річчю Червоного Хреста в СРСР (відбулася 8 червня 1967 р.)» (Материалы научной конференции..., 1968). Товариство характеризувалося як закрита, забюрократизована організація, керівництво якої розкрадало пожертвовані кошти.

Однією з перших ґрунтовніших праць, що вийшла наприкінці 70-х рр. XX ст., стало дослідження А.П. Кореліна (Корелин, 1979). Автор констатував становлення

**Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного
університету. Серія: Історичні науки. Випуск 50.**

благодійності як загальноімперське явище, що було притаманним для пореформеного періоду.

Основна тенденція в історичній науці по відношенню до благодійності, на наш погляд, наочно ілюстрована в роботі Н.П. Єрошкіна. У статті під назвою «Елементи соціальної демагогії кріпосницької Росії. Царська благодійність та її органи» автор приходиться до висновку, що «...величний фасад царської благодійності, демагогічно рекламованої як «допомога» народу, прикривав справжні об'єкти цієї благодійності – економічну підтримку поміщиків-дворян і субсидування кріпосницької держави» (Єрошкін, 1981: 180).

Відродження історичного пошуку з питань аристократичної верстви відбулося лише наприкінці 80-х рр. ХХ ст. Одним з перших, хто звернувся до проблем благодійної діяльності привілейованих верств населення, був історик О.М. Боханов, який охарактеризував тип особистості доброчинців як винятковий, з притаманним почуттям альтруїзму. При цьому автор зазначав, що розміри благодійних внесків дворян були досить «... мізерними і становили лише 100 000 руб.» (Боханов, 1989 : 12-13). Однак, ми дозволимо собі не погодитися з даним твердженням О.М. Боханова. Знайдені архівні документи дають підставу стверджувати, що фінансова допомога армії з боку нобілітету була набагато більшою.

Сьогодні історичні дослідження характеризуються новизною наукових розвідок, постійним збагаченням новим матеріалом, застосуванням новітніх методів пошуку та інтерпретації інформації. У нових демократичних умовах незалежної української держави розпочався процес об'єктивного і всебічного вивчення благодійної діяльності представників привілейованої верстви. Значно розширився діапазон досліджуваних проблем з урахуванням їх регіональних особливостей.

Чимало праць українських істориків присвячено функціонуванню Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, зокрема дисертаційна робота С.П. Кармалюка, в якій простежено діяльність товариства в Україні упродовж 1867-1920 рр. (Кармалюк, 1998). Взв'язавши до уваги фактаж з раніше невідомих джерел, автор представив конструктивний аналіз діяльності організації в галузі опіки поранених військових. В.О. Ореховський охарактеризував передумови виникнення Російського Товариства Червоного Хреста в Російській імперії, форми та напрями його функціонування у мирний та військовий часи (Ореховський, 2014).

З огляду на феномен благодійності сучасні науковці беруть до уваги нові й вже відомі джерела, та намагаються систематизувати досвід доброчинності, оскільки на сьогодні помітне зростання зацікавленості до окремих персоналій в історії. Цей інтерес підтверджується численними дослідженнями. Відповідно можна виділити низку актуальних науково-біографічних праць. Це дисертація Т.М. Курінної, в якій авторка проаналізувала внесок родин графів Бобринських, князів Воронцових, графів Балашових та підприємців Яхненків-Смиренків у процес формування, розвитку й удосконалення благодійності (Курінна, 2004).

На думку О.П. Реєнта, вивчення такого цікавого феномена суспільного життя, як доброчинність, має дати багатообіцяючі результати. Спільно з О.В. Сердюком, О.П. Реєнт зазначає: «... в царській Росії було створено на додаток до існуючих широку мережу доброчинних організацій, які надавали допомогу армії та постраждалому від війни населенню, опікувалися пораненими й хворими воїнами» (Реєнт, Сердюк, 2004 : 412).

Сьогодні по-новому осмислені явища і процеси благодійного руху, які раніше висвітлювалися фрагментарно. О.М. Донік у розвідках обґрунтував основні напрями і форми благодійності в Україні, зокрема, доброчинну діяльність підприємців і купців, яка, на думку автора, у той період була престижною: «... ділові кола, зосередивши у своїх руках чималі кошти, були тим соціальним прошарком, який потенційно забезпечував матеріальні передумови для зростання благодійності» (Донік, 2005 : 168).

Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities.
Section Historical Sciences. Issue 50

Концептуальним питанням доброчинності в південноукраїнських землях присвячені праці професора Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова І.С. Гребцової, в яких аргументовано доведено роль доброчинності населення м. Одеси в системі соціальної опіки імперії. В монографії «Становлення державного піклування і громадської благодійності в Одесі в кінці XVIII – 60-і рр. XIX ст. (в аспекті проблеми: центр-регіон)» І.С. Гребцова (спільно з В.В. Гребцовим) докладно розглянуто участь одеського дворянства у благодійних заходах під час Кримської війни (Гребцова, Гребцов, 2006).

Питання доброчинності в підросійській частині України середини XIX – початку XX ст. студював Ф.Я. Ступак. В монографії «Благодійність та соціальна опіка в Україні (кінець XVIII – початок XX ст.)» всебічно охарактеризовано державну підтримку нужденних; діяльність органів місцевого самоврядування в Україні в даному напрямку. Зокрема, дослідник зазначає: «Початок XX ст. характеризується прагненням повернути суспільство обличчям до проблем воїнів та їх родин. З початком російсько-японської компанії відкрився Олексіївський Головний комітет для забезпечення долі дітей осіб, що загинули у війні з Японією» (Ступак, 2009 : 87).

В монографії І.Г. Гветадзе докладно розглянуто характер та напрями благодійної й просвітницької діяльності іноземців на теренах Південної України; зроблено оцінку їх внеску в розвиток соціально-гуманітарної інфраструктури регіону; описано благодійну діяльність видатних осіб регіону, чільне місце серед яких відведено представникам дворянських і купецьких родин. Зокрема, автор зазначає, що «... меценатство та доброчинність могло бути справою заможних, тобто насамперед, представників дворянського та купецького станів» (Гветадзе, 2013: 166).

Провідну роль у вивченні питань благодійності протягом останнього десятиріччя займають праці, предметом інтересу яких стала доброчинність представників дворянської верстви. У межах досліджень М.В. Зіміної було проаналізовано доброчинну діяльність земств Південної України, окремо звернено увагу на вагому роль приватних ініціатив у сфері освіти та опіки сиріт (Зіміна, 2013).

Предметом інтересу сучасних наукових студій стає тема доброчинності як явища суспільного життя, що набирало обертів серед різних груп населення. Зокрема, увага дослідників акцентується на зростанні цієї діяльності під час загострення військових конфліктів. Так, В.В. Піскіжова встановлює факти доброчинності громадськості Наддніпрянської України під час російсько-турецької війни 1877-1878 рр. (Піскіжова, 2014). Питання участі населення Чернігівської губернії у зборі грошових пожертв, здачі продуктів харчування, коней на користь діючої армії, організації благодійних заходів під час військових кампаній 1853-1856 рр. та 1877-1878 рр. знайшли відбиток у наукових розвідках О.С. Сидоренко (Сидоренко, 2015).

Питанням господарської, громадської та культурної діяльності династії Харитоненків присвячені дослідження О.М. Гайдай, авторка наголошує: «... у збереженні історико-культурних пам'яток, популяризації мистецтва цукрозаводчику Павлу Івановичу Харитоненку належить визначна роль» (Гайдай, 2015: 29).

Сучасна вітчизняна історіографія дворянського стану Бессарабії, його участі у благодійних справах представлена досить широким спектром наукових праць різного рівня. Ґрунтовним дослідженням виступає монографія Л.Ф. Циганенко «Дворянство Півдня України (друга половина XIX ст. – 1917 р.)» (Циганенко, 2010), в якій авторка розглядає правові засади оформлення бессарабського дворянства, особливості його нобілітації та внутрішньої стратифікації, доброчинну, підприємницьку і торгово-фінансову діяльність. Окрема стаття професора Л. Циганенко присвячена питанням благодійної допомоги дворян в справі організації та розвитку лікувальних і медичних установ Бессарабської губернії в XIX – на початку XX ст. (Циганенко, 2015). Доведено, що дворяни фінансово підтримували державні та земські лікарні й інші медичні заклади, виступали ініціаторами відкриття приватних богаділень, притулків, дитячих будинків;

**Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного
університету. Серія: Історичні науки. Випуск 50.**

брали активну участь у благодійних організаціях і товариствах допомоги окремим групам населення.

Прагнення дати об'єктивну оцінку ролі бессарабського дворянства в житті суспільства на рубежі XIX – XX ст. зумовило особливий інтерес до питання про розміри і мотиви благодійної діяльності з боку дослідниці Н.О. Гончарової, яка аналізує роль представників дворянського стану в створенні та функціонуванні центральних і місцевих відділень Російського Товариства Червоного Хреста, форми та методи добродійної діяльності шляхетного стану Бессарабської губернії. В своїх дослідженнях авторка визначає основні форми і напрямки участі дворянства в благодійних установах Південної України на сторінках часопису «Вісник благодійності» (Гончарова, 2012).

У 2000-х роках з'явилася низка дисертаційних робіт, присвячених питанням розвитку благодійної діяльності на регіональному рівні. Зокрема, у кандидатській дисертації на тему: «Провінційне дворянство Херсонської та Бессарабської губерній (1861-1907 рр.)» М.І. Башли (2015 р.) розглянуто діяльність аристократів Херсонської та Бессарабської губерній другої половини XIX – початку XX ст. в соціокультурній сфері, їх місце та роль у політичному житті Південної України (Башли, 2015).

Дотичною до тематики дослідження вважаємо дисертацію Т.В. Ісси «Благодійна діяльність дворянства Київської губернії під час Першої світової війни» (2018 р.), в якій авторка комплексно розкриває форми та напрями добродійності представників аристократії Київської губернії в 1914-1917 рр. (Ісса, 2018).

Питання благодійності актуальне в сучасному науковому просторі іноземних дослідників. Помітний внесок у вивчення добродійності в Російській імперії зробили представники західної історіографії. Так, американська дослідниця А. Лінденмайер докладно висвітлює історію приватної добродійності, представляє чималий матеріал, в якому наводить кількісні показники масштабів і темпів зросту благодійної діяльності в останні десятиліття існування імперії (Lindenmyer, 1996). Авторка зауважує, що імперія терпляче ставилася до громадських акцій і ініціатив, а іноді навіть заохочувала їх. Причину цього А. Лінденмайер вбачала в можливості зменшення витрат державної скарбниці на організацію допомоги нужденним.

Значним внеском у вивчення цієї проблеми стала монографія московської дослідниці Г.Н. Ульянової, яка вперше розглянула російську благодійність як феномен, проаналізувала еволюцію законодавства, розвиток філантропії, а також регіональні особливості розвитку добродійності в імперії: «... благодійність була однією з небагатьох дозволених владою і тому дуже значущою сферою соціальної практики і громадської самодіяльності в пореформений період» (Ульянова, 2005: 14).

Цікавим є дослідження П.В. Власова, в якому розглядається питання дворянської благодійності під час військових конфліктів (Власов, 2001). Автор докладно з'ясовує причини та умови виникнення добродійності в державі, аналізує діяльність окремих представників і державних товариств та їх губернських відділень.

Частина праць російських дослідників присвячена регіональним аспектам добродійності в імперії. Серед них Е.В. Суміна (Суміна, 2015) розглядає внесок населення у справу допомоги балканським народам; Л.А. Корольова та Л.П. Любомирова (Королева, Любомирова, 2017) досліджують форми участі мешканців Пензенської губернії у військовому конфлікті 1877-1878 рр.; особливості добродійної діяльності населення центрально-чорноземних губерній в роки російсько-японської війни входять в поле зору В.М. Фурсова, О.А. Ледовських (Фурсов, Ледовских, 2014).

Значне місце в історіографії проблеми займають загальні питання історії Російського Товариства Червоного Хреста. Так, питанню допомоги постраждалим від військових конфліктів в період 1870-1902 р. присвячено дослідження В.О. Соколової, яка зазначає, що «... у міжнародній діяльності РТЧХ чітко проявляється гуманістична спрямованість, готовність прийти на допомогу постраждалим від військових дій в будь-якій з воюючих

Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities.
Section Historical Sciences. Issue 50

країн, високий рівень організації, здатність надати істотну медичну і матеріальну допомогу» (Соколова, 2013: 168).

Тематику бессарабського дворянства сучасна російська історіографія досліджує в основному побічно, з позицій історії всієї російської аристократії. Виняток становлять праці історика В.В. Морозана, який зосередив увагу на проблемах служби бессарабського дворянства в армії. Окрім цього дослідник звертається до історії аристократичного роду Крупенських та його ролі в історії Молдовського князівства, Бессарабії та Російської імперії в цілому (Морозан, 2011).

Серед молдовських науковців особливої популярності набули дослідження з історії родинної благодійності, ролі дворянства в історичному процесі. У контексті нашої тематики наявний чималий історичний доробок у вигляді монографій, дисертацій та статей, присвячених окремим добродійцям бессарабського регіону. Це роботи А. Болдура (Boldur, 1992), З. Арбуре (Arbure, 2001) та ін. У працях, поряд з соціальним, економічним і політичним розвитком бессарабського регіону історики піддають аналізу становище місцевого дворянства, його участь у суспільних процесах.

В роботі «Бессарабія у складі Російської імперії (1812-1917)» автори А. Кушко, В. Таки, О. Гром зупинилися на бессарабському питанні під час російсько-турецької війни 1877-1878 рр. та процесах інтеграції регіональних еліт до соціальної структури імперії (Кушко, Таки, Гром, 2012).

Дослідником бессарабського дворянства з Республіки Молдова виступає С. Бакалов, який аналізує питання військової діяльності молдовських аристократів часів Російської імперії, біографії представників нобілітету Бессарабії та їх участь у благодійній діяльності (Basalov, 2013).

Висновки. Таким чином, в літературі періоду другої половини XIX – початку XX ст. відсутні теоретичні праці, що дають оцінку благодійності як важливого явища в суспільному житті держави. Значна частина публікацій з даної тематики належала державно-громадським діячам, які обмежувалися констатацією наявних фактів і боязкими спробами їх систематизації. До того ж, питання внеску дворян Бессарабії в допомогу армії не виступало окремим напрямом дослідження й розглядалося побіжно. Питання благодійності в історіографії радянського періоду не були в центрі уваги історичної науки, а відтак спеціальних досліджень щодо місця і ролі дворянства в системі державної благодійності не існувало. Сьогодні по-новому представлено явища і процеси благодійного руху, яким раніше майже не було приділено уваги в науковій літературі. В сучасній вітчизняній та зарубіжній історіографії отримали теоретичне обґрунтування зміст і регіональні особливості благодійності протягом середини XIX – початку XX ст.; проаналізовано внесок дворянської верстви в цей процес. На сучасному етапі розвитку історичної науки проблематикою бессарабського нобілітету займаються українські та іноземні дослідники, зосереджуючи увагу на з'ясуванні ролі дворянської верстви в історичних процесах.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Алмазова Н.И. (1892). К двадцатипятилетию Российского Общества Красного Креста. Москва: Университетская типография. 24 с.

Башли М.І. (2015). Провінційне дворянство Херсонської та Бессарабської губерній (1861-1907 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди». Переяслав-Хмельницький. 22 с.

Благотворительность в России. Составлено по высочайшему повелению Собственной его Императорского величества канцеляриею по учреждениям Императрицы

**Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного
університету. Серія: Історичні науки. Випуск 50.**

Марии. (1901). Санкт-Петербург. Т. 2. Список благотворительных учреждений. Губернии Архангельская – Новгородская. 48 с.

Боханов А.Н. (1989). Коллекционеры и меценаты в России. Москва: Наука. 192 с.

Власов П.В. (2001). Благотворительность и милосердие в России. Москва: Центрполиграф. 443 с.

Гайдай О.М. (2015). Еволюція культурного статусу підприємців у другій половині XIX – початку XX ст. (на прикладі колекціонера П.І. Харитоненка). *Історичний архів. Наукові студії: Зб. наук. пр.* Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили. Вип. 15. С. 29-35.

Гветадзе І.Г. (2013). Добродійна та просвітницька діяльність іноземців на Півдні України (40-ві рр. XIX – початок XX ст.). Донецьк: Донбас. 390 с.

Гончарова Н.О. (2012). Благодійна діяльність дворянства Південної України на сторінках «Вестника благотворительности». *Інтелекція і влада*. Вип. 26. С. 141-147.

Гребцова И.С., Гребцов В.В. (2006). Становление государственного попечительства и общественной благотворительности в Одессе в конце XVIII – 60-е гг. XIX ст. (в аспекте проблемы: центр-регион): монография. Одесса: Астропринт. 320 с.

Донік О.М. (2005). Благодійність в Україні (XIX – початок XX ст.). *Український історичний журнал*. №4. С. 159-177.

Зіміна М.В. (2013). Участь великих землевласників Південної України у добродійній діяльності земств. *Журнал історичних, політологічних та міжнародних досліджень*. №1. С. 73-80.

Ерошкин Н.П. (1981). Крепостническое самодержавие и его политические институты (первая половина XIX в.). Москва: Мысль. 251 с.

Ісса Т.В. (2018). Благодійна діяльність дворянства Київської губернії під час першої світової війни: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. – історія України / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди». Київ. 20 с.

Ильинский В.И. (1908). Благотворительность в России (История и настоящее положение). Санкт-Петербург: Тип. Имп. Человеколюбивого общ. 90 с.

Исаев А.А. (1895). Благотворительность и общественное призрение. Санкт-Петербург. 136 с.

Кармалюк С.П. (1998). Діяльність організацій Червоного Хреста в Україні в 1867-1920 рр.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Чернівецький держ. ун-т ім. Ю. Федькович. Чернівці. 16 с.

Корелин А.П. (1979). Дворянство в пореформенной России. 1861-1904 гг. Состав, численность, корпоративная организация. Москва: Наука. 303 с.

Королева Л.А., Любомирова Л.П. (2017). Русско-турецкая война 1877-1878 гг. и российская провинциальная общественность (на примере Пензенского региона). *Международный научно-исследовательский журнал*. №9 (63). Ч. I. С. 95-97.

Крупенский А.Н. (1912). Краткий очерк о бессарабском дворянстве (1812-1912): к столетнему юбилею присоединения Бессарабии. Санкт-Петербург: Типография Р. Голике и А. Вильборг. 64 с.

Кудрявцев А.Н. (1883). Исторический очерк христианской благотворительности. Одесса. 34 с.

Курінна Т.М. (2004). Розвиток благодійності на Середньому Подніпров'ї (кінець XVIII – початок XX ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси. 18 с.

Кушко А., Таки В., Гром О. (2012). Бессарабия в составе Российской империи (1812-1917). Москва: Новое литературное обозрение. 400 с.

Материалы научной конференции, посвященной 100-летию Красного Креста в СССР (состоявшейся 8 июня 1967 г.). (1968). Ленинград. 164 с.

Морозан В.В. (2011). Дворянский род Крупенских в истории Бессарабии. *Новый исторический вестник*. №2 (52). С. 19-38.

Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities.
Section Historical Sciences. Issue 50

- Нищенство и беспризорность: сборник. (1929). Ред. Е.К. Краснушкин, Г.М. Сегал, Ц.М. Фейнберг. Москва: Мосздравотдел. 277 с.
- Сумина Е.В. (2015). Вклад различных слоев российского общества в дело освобождения балканских славян от турецкого ига в период русско-турецкой войны 1877-1878 гг. *Европа*. Том XIV. №1-2. С. 72-79.
- Ореховський В.О. (2014). Російське товариство Червоного Хреста: виникнення, становлення, еволюція структури (1867-1914 рр.). *Научне обозрение*. Т. 3. №2. URL: http://naukajournal.org/index.php/nauka_journal/article/view/140 (дата звернення: 27.04.2018).
- Орлов В.Д. (1904). Русский Красный Крест и его задачи в военное и мирное время. Киев: Тип. Императорского ун-та Св. Владимира. 36 с.
- Піскіжова В.В. (2014). Висвітлення питань благодійності громадськості Наддніпрянської України під час російсько-турецької війни 1877-1878 рр. на сторінках газети «Киевлянин». *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. Київ. Вип. 23. С. 278-295.
- Реєнт О.П., Сердюк О.В. (2004). Перша світова війна і Україна. Київ: Генеза. 480 с.
- Сперанский В.Н. (1879). Нечто о древней и современной нам благотворительности. Москва. 142 с.
- Сидоренко О.С. (2015). Благодійна діяльність населення Чернігівської губернії під час російсько-турецької війни 1877-1878 рр. *Сіверянський літопис*. №1. С. 126-131.
- Соколова В.А. (2013). Российское общество Красного Креста в военных конфликтах (1870-1902 гг.). *Вестник СПбГУ*. Санкт-Петербург. Сер. 2. Вып. 3. С. 162-168.
- Ступак Ф.Я. (2009). Благодійність та соціальна опіка в Україні (кінець XVIII – початок XX ст.): монографія. Київ: Інститут історії України НАН України. 271 с.
- Ульянова Г.Н. (2005). Благотворительность в Российской Империи XIX – начало XX века. Москва: Издательство Наука. 435 с.
- Фурсов В.Н., Ледовских Е.А. (2014). Благотворительная деятельность населения центрально-черноземных губерний в период русско-японской войны. *Научные ведомости Белгородского государственного университета*. Серия: История. Политология. Т. 31. № 15 (186). С. 123-127.
- Циганенко Л., Башли М. (2015). Місце дворянства Бессарабії в розвитку лікувально-медичної справи. *Часопис української історії*. Вип. 32. С. 19-25.
- Циганенко Л.Ф. (2010). Дворянство Півдня України (друга половина XIX ст. – 1917 р.): монографія. Ізмаїл: СМІЛ. 384 с.
- Arbure Z. (2001). Basarabia în secolul XIX. Chişinău: Novitas. 739 p.
- Bacalov S. (2013). Activitatea militară a unor moldoveni în Rusia. *Cazul neamului Abaza. Cohorta. Revistă de istorie militară*. Chişinău. Nr. 2. P. 2-52.
- Bezviconi Gh. (1935). Contribuția la istoria boierimii basarabene. *DTN*. Chişinău. Nr. 17-20. P. 3-5.
- Bezviconi Gh. (1938). Manuc-Bei. Chişinău: Tipografia Uniunii Clericilor Ortodocși din Basarabia. 55 p.
- Boldur A. (1992). Istoria Basarabiei. București: Victor Frunză. 543 p.
- Diestelmeier F. (1978). Der russische Adel im 19. *Jahrbucher fur Geschichte Osteuropas*. Band 26. P. 376-400.
- Ralea M. (1966). Explicarea Omului. București: Editura «Minerva». 350 p.
- Lindenmyer A. (1996). Poverty is not a Voice: Charity, Society and the State in Imperial Russia. NJ: Princeton University Press. 335 p.
- 100 лет Красного Креста в нашей стране. (1967). Испол. ком. Союза о-в Красного Креста и Красного Полумесяца СССР; под ред. проф. Г.А. Митерева. Москва: Медицина. 298 с.

Almazova N.I. (1892). K dvadtsatipyatiletiiu Rossiyskogo Obschestva Krasnogo Kresta [To the twenty-fifth anniversary of the Russian Red Cross Society]. Moskva: Universitetskaya tipografiya. 24 s. [in Russian].

Bashli M.I. (2015). Provintsiyne dvoryanstvo Hersonskoyi ta Bessarabskoyi guberniy (1861-1907 rr.) [Provincial nobility of Kherson and Bessarabian provinces (1861-1907)]: avtoref. dis. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 / DVNZ «Pereyaslav-Hmel'nits. derzh. ped. un-t im. G. Skovorodi». Pereyaslav-Hmel'nitskiy. 22 c. [in Ukrainian].

Blagotvoritelnost v Rossii. Sostavleno po vyisochayshemu povelenu Sobstvennoy ego Imperatorskogo velichestva kantselyarieyu po uchrezhdeniyam Imperatritsyi Marii [Charity in Russia. Drawn up at the highest command of His Imperial Majesty's Own Chancellery for the Institutions of Empress Mary]. (1901). Sankt-Peterburg. T. 2. Spisok blagotvoritelnykh uchrezhdeniy. Gubernii Arhangel'skaya – Novgorodskaya. 48 s. [in Russian].

Bohanov A.N. (1989). Kolleksiioneryi i metsenaty v Rossii [Collectors and patrons of art in Russia]. Moskva: Nauka. 192 s. [in Russian].

Vlasov P.V. (2001). Blagotvoritelnost i miloserdie v Rossii [Charity and compassion in Russia]. Moskva: Tsentrpoligraf. 443 s. [in Russian].

Gayday O.M. (2015). Evolyutsiya kulturnogo statusu pidpriemtsiv u drugiy polovini XIX – pochatku XX st. (na prikladi kolektsionera P.I. Haritonenka) [The evolution of the cultural status of entrepreneurs in the second half of the XIX – early XX centuries (on the example of the collector P.I. Kharitonenko)]. *Istorichniy arhiv. Naukovi studiyi: Zb. nauk. pr.* [Historical archive. Scientific studies: Coll. Science. ave.]. Mikolayiv: ChDU im. Petra Mogili. Vip. 15. S. 29-35. [in Ukrainian].

Gvetadze I.G. (2013). Dobrochinna ta prosvitnitska diyalnist inozemtsiv na Pivdni Ukrayini (40-vi rr. XIX – pochatok XX st.) [Charitable and educational activities of foreigners in the South of Ukraine (40s of the XIX – beginning of the XX century)]. Donetsk: Donbas. 390 s. [in Ukrainian].

Goncharova N.O. (2012). Blagodiyna diyalnist dvoryanstva Pivdennoyi Ukrayini na storinkah «Vestnika blagotvoritelnosti» [Charitable activity of the nobility of Southern Ukraine in the pages of the "Bulletin of Charity"]. *Intelligentsiya i vlada* [Intelligentsia and power]. Vip. 26. S. 141-147. [in Ukrainian].

Grebtsova I.S., Grebtsov V.V. (2006). Stanovlenie gosudarstvennogo popechitelstva i obschestvennoy blagotvoritelnosti v Odesse v kontse XVIII – 60-e gg. XIX st. (v aspekte problemy: tsentr-region) [Formation of state guardianship and public charity in Odessa at the end of the XVIII – 60s. XIX century (in the aspect of the problem: center-region)]: monografiya. Odessa: Astroprint. 320 s. [in Russian].

Donik O.M. (2005). Blagodiynist v Ukrayini (XIX – pochatok XX st.) [Charity in Ukraine (XIX – early XX centuries)]. *Ukrayinskiy istorichniy zhurnal* [Ukrainian Historical Journal]. №4. S. 159-177. [in Ukrainian].

Zimina M.V. (2013). Uchast velikih zemlevlasnikov Pivdennoyi Ukrayini u dobrochinni diyalnosti zemstvo [Participation of large landowners in Southern Ukraine in the charitable activities of zemstvos]. *Zhurnal istorichnih, politologichnih ta mizhnarodnih doslidzhen* [Journal of Historical, Political and International]. №1. S. 73-80. [in Ukrainian].

Eroshkin N.P. (1981). Krepostnicheskoe samoderzhavie i ego politicheskie institutyi (pervaya polovina XIX v.) [Feudal autocracy and its political institutions (first half of the 19th century)]. Moskva: Myisl. 251 s. [in Russian].

Issa T.V. (2018). Blagodiyna diyalnist dvoryanstva Kiyivskoyi guberniyi pid chas pershoi svitovoyi viyni [Charitable activity of the nobility of Kyiv province during the First World War]: avtoref. dis. ... kand. ist. nauk: 07.00.01. – istoriya Ukrayini / DVNZ «Pereyaslav-Hmel'nits. derzh. ped. un-t im. G. Skovorodi». Kiyiv. 20 s. [in Ukrainian].

Scientific Bulletin of the Izmail State University of Humanities.
Section Historical Sciences. Issue 50

Ilinskiy V.I. (1908). Blagotvoritelnost v Rossii (Istoriya i nastoyashee polozhenie) [Charity in Russia (History and Present Situation)]. Sankt-Peterburg: Tip. Imp. Chelovekoljubivogo obsch. 90 s. [in Russian].

Isaev A.A. (1895). Blagotvoritelnost i obschestvennoe prizrenie [Charity and Public Care]. Sankt-Peterburg. 136 s. [in Russian].

Karmalyuk S.P. (1998). Diyalnist organizatsiy Chervonogo Hresta v Ukrayini v 1867-1920 rr. [Activities of Red Cross organizations in Ukraine in 1867-1920]: avtoref. dis. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 / Chernivetskiy derzh. un-t im. Yu. Fedkovich. Chernivtsi. 16 c. [in Ukrainian].

Korelin A.P. (1979). Dvoryanstvo v poreformennoy Rossii. 1861-1904 gg. Sostav, chislennost, korporativnaya organizatsiya [The nobility in post-reform Russia. 1861-1904 Composition, number, corporate organization]. Moskva: Nauka. 303 s. [in Russian].

Koroleva L.A., Lyubomirova L.P. (2017). Russko-turetskaya voyna 1877-1878 gg. i rossiyskaya provintsialnaya obschestvennost (na primere Penzenskogo regiona) [Russian-Turkish War 1877-1878 and the Russian provincial community (on the example of the Penza region)]. *Mezhdunarodnyiy nauchno-issledovatel'skiy zhurnal* [International research journal]. №9 (63). Ch. I. S. 95-97. [in Russian].

Krupenskiy A.N. (1912). Kratkiy ocherk o bessarabskom dvoryanstve (1812-1912): k stoletnemu yubileyu prisoedineniya Bessarabii [A short essay on the Bessarabian nobility (1812-1912): to the centenary of the annexation of Bessarabia]. Sankt-Peterburg: Tipografiya R. Golike i A. Viborg. 64 s. [in Russian].

Kudryavtsev A.N. (1883). Istoricheskiy ocherk hristianskoy blagotvoritelnosti [Historical Sketch of the Christian charity]. Odessa. 34 s. [in Russian].

Kurinna T.M. (2004). Rozvitok blagodiynosti na Serednomu Podniprovyi (kinets XVIII – pochatok. XX st.) [Development of charity in the Middle Dnieper (late XVIII – early XX centuries.)]: avtoref. dis. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 / Cherkaskiy nats. un-t im. B. Hmel'nitskogo. Cherkasi. 18 s. [in Ukrainian].

Kushko A., Taki V., Grom O. (2012). Bessarabiya v sostave Rossiyskoy imperii (1812-1917) [Bessarabia within the Russian Empire (1812-1917)]. Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie. 400 s. [in Russian].

Materialyi nauchnoy konferentsii, posvyaschennoy 100-letiyu Krasnogo Kresta v SSSR (sostoyavsheysya 8 iyunya 1967 g.) [Materials of a scientific conference dedicated to the 100th anniversary of the Red Cross in the USSR (held on June 8, 1967)]. (1968). Leningrad. 164 s. [in Russian].

Morozan V.V. (2011). Dvoryanskiy rod Krupenskiykh v istorii Bessarabii [Krupensky noble family in the history of Bessarabia]. *Novyyi istoricheskiy vestnik* [New Historical Journal]. №2 (52). S. 19-38. [in Russian].

Nischenstvo i besprizornost: sbornik [Poverty and Homelessness: a Collection]. (1929). Red. E.K. Krasnushkin, G.M. Segal, Ts.M. Feynberg. Moskva: Moszdravotdel. 277 s. [in Russian].

Sumina E.V. (2015). Vklad razlichnykh sloev rossiyskogo obschestva v delo osvobozhdeniya balkanskiy slavyan ot turetskogo iga v period russko-turetskoy voyni 1877-1878 gg. [Contribution of various layers of Russian society to the liberation of the Balkan Slavs from the Turkish yoke during the Russian-Turkish war of 1877-1878.]. *Evropa* [Europe]. Tom XIV. №1-2. S. 72-79. [in Russian].

Orehovskiy V.O. (2014). Rosiyske tovaristvo Chervonogo Hresta: viniknennyya, stanovlennyya, evolyutsiya strukturi (1867-1914 rr.) [Russian Red Cross Society: origin, formation, evolution of the structure (1867-1914)]. *Nauchnoe obozrenie* [Scientific review]. T. 3. №2. URL: http://naukajournal.org/index.php/nauka_journal/article/view/140 (data zvernennyya: 27.04.2018). [in Ukrainian].

**Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного
університету. Серія: Історичні науки. Випуск 50.**

Orlov V.D. (1904). *Russkiy Krasnyiy Krest i ego zadachi v voennoe i mirnoe vremya* [Russian Red Cross and its tasks in war and peacetime]. Kiev: Tip. Imperatorskogo un-ta Sv. Vladimira. 36 s. [in Russian].

Piskizhova V.V. (2014). *Visvitlennya pitan blagodiynosti gromadskosti Naddnipyrianskoyi Ukrayini pid chas rosiysko-turetskoyi viyni 1877-1878 rr. na storinkah gazeti «Kievlyanin»* [Coverage of public charity issues of Dnieper Ukraine during the Russo-Turkish war of 1877-1878 in the pages of the newspaper «Kievlyanin»]. *Mizhnarodni zv'yazki Ukrayini: naukovy poshuki i znahidki* [International relations of Ukraine: scientific research and discoveries]. Kiyiv. Vip. 23. S. 278-295. [in Ukrainian].

Reent O.P., Serdyuk O.V. (2004). *Persha svitova viyna i Ukrayina* [The First World War and the]. Kiyiv: Geneza. 480 s. [in Ukrainian].

Speranskiy V.N. (1879). *Nechto o drevney i sovremennoy nam blagotvoritelnosti* [Something about the ancient and modern, we charity]. Moskva. 142 s. [in Russian].

Cidorenko O.S. (2015). *Blagodiynna diyalnist naseleण्या Chernigivskoyi guberniyi pid chas rosiysko-turetskoyi viyni 1877-1878 rr.* [Charitable activity of the population of Chernihiv province during the Russo-Turkish war of 1877-1878]. *Siveryanskiy litopis* [Severyansky chronicle]. №1. S. 126-131. [in Ukrainian].

Sokolova V.A. (2013). *Rossiyskoe obschestvo Krasnogo Kresta v voennykh konfliktakh (1870-1902 gg.)* [Russian Red Cross Society in Military Conflicts (1870-1902)]. *Vestnik SPbGU* [Petersburg State University Bulletin]. Sankt-Peterburg. Ser. 2. Vip. 3. S. 162-168. [in Russian].

Stupak F.Ya. (2009). *Blagodiynnist ta sotsialna opika v Ukrayini (kinets XVIII – pochatok XX st.)* [Charity and social care in Ukraine (end of the 18th – beginning of the 20th century)]: monografiya. Kiyiv: Institut istoriyi Ukrayini NAN Ukrayini. 271 s. [in Ukrainian].

Ulyanova G.N. (2005). *Blagotvoritelnost v Rossiyskoy imperii XIX – nachalo XX veka* [Charity in the Russian Empire in the 19th – early 20th centuries]. Moskva: Izdatelstvo Nauka. 435 s. [in Russian].

Fursov V.N., Ledovskih E.A. (2014). *Blagotvoritelnaya deyatel'nost naseleniya tsentralno-chernozemnykh guberniy v period russko-yaponskoy voyni* [Charitable activities of the population of the central black earth provinces during the Russian-Japanese war]. *Nauchnyie vedomosti Belgorodskogo gosudarstvennogo universiteta* [Scientific statements of the Belgorod State University]. Seriya: Istoriya. Politologiya. T. 31. №15 (186). S. 123-127. [in Russian].

Tsiganenko L., Bashli M. (2015). *Mistse dvoryanstva Bessarabiyi v rozvitku likuvalno-medichnoyi spravi* [The place of the nobility of Bessarabia in the development of medical affairs]. *Chasopis ukrayinskoyi istoriyi* [Journal of Ukrainian History]. Vip. 32. S. 19-25. [in Ukrainian].

Tsiganenko L.F. (2010). *Dvoryanstvo Pivdnya Ukrayini (druga polovina XIX st. – 1917 r.)* [Nobility of the South of Ukraine (second half of the XIX century – 1917)]: monografiya. Izmayil: SMIL. 384 s. [in Ukrainian].

Arbure Z. (2001). *Basarabia in secolul XIX* [Bessarabia in the 19th century]. Chisinau: Novitas. 739 p. [in Romanian].

Bacalov S. (2013). *Activitatea militara a unor moldoveni in Rusia. Cazul neamului Abaza. Cohorta* [Military activity of some Moldovans in Russia. The case of the Abaza people. Cohort]. *Revista de istorie militara* [Journal of Military History]. Chisinau. Nr. 2. P. 2-52. [in Romanian].

Bezviconi Gh. (1935). *Contribuția la istoria boierimii basarabene* [Contribution to the history of the Bessarabian nobility]. *DTN*. Chisinau. Nr. 17-20. P. 3-5. [in Romanian].

Bezviconi Gh. (1938). *Manuc-Bei* [Manuc-Bei]. Chisinau: Tipografia Uniunii Clericilor Ortodocși din Basarabia. 55 p. [in Romanian].

Boldur A. (1992). *Istoria Basarabiei* [Istoria Basarabiei]. București: Victor Frunza. 543 p. [in Romanian].

Diestelmeier F. (1978). *Der russische Adel im 19. Jahrbucher fur Geschichte Osteuropas*. Band 26. P. 376-400. [in English].

Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities.
Section Historical Sciences. Issue 50

Ralea M. (1966). Explicarea Omului [Man's explanation]. București: Editura «Minerva». 350 p. [in Romanian].

Lindenmyer A. (1996). Poverty is not a Voice: Charity, Society and the State in Imperial Russia. NJ: Princeton University Press. 335 p. [in English].

100 let Krasnogo Kresta v nashey strane [100 years of the Red Cross in our country]. (1967). Ispol. kom. Soyuzu o-v Krasnogo Kresta i Krasnogo Polumesyatsa SSSR; pod red. prof. G.A. Mitereva. Moskva: Meditsina. 298 s. [in Russian].

АНОТАЦІЯ

Вивчення історії становлення благодійної справи в суспільстві є одним з актуальних напрямів гуманітарних дисциплін. На сучасному етапі цей феномен набуває особливого значення в площині українських реалій. Для нашої держави, яка знаходиться у стані війни, наразі пріоритетними залишаються питання матеріального та фінансового забезпечення армії, допомога пораненим військовослужбовцям, підтримка постраждалого населення.

Метою статті є визначення кількості та аналіз наукових праць, присвячених основним напрямкам благодійної діяльності бессарабських дворян під час військових конфліктів середини XIX – початку XX ст.

Більшість науковців середини XIX – початку XX ст. у своїх працях зосереджували увагу на простому фіксуванні військових дій, характеристиці стану армії, висвітлені форм благодійної діяльності у періоди війн, аналізі діяльності Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Питання внеску дворян Бессарабії в допомогу армії не виступало окремим напрямком вивчення й розглядалося побіжно. У вимірі радянської ідеології розгляд цієї теми не був предметом спеціального дослідження і лише в ряді робіт зустрічалися деякі фрагменти аналізу дворянської доброчинності. Сьогодні по-новому осмислені явища та процеси благодійного руху, які раніше висвітлювалися побіжно. У сучасній історіографії існує достатня кількість напрацювань з питань доброчинності дворянства, однак фінансова та матеріальна допомога з боку представників південноукраїнського нобілітету під час військових конфліктів зазначеного періоду комплексно не досліджувалися.

Ключові слова: *дворянство, Бессарабія, благодійність, Східна війна, російсько-турецька війна 1877-1878 рр., російсько-японська війна.*